

УДК 351.864

О. О. Усаченко,
к. держ. упр., старший офіцер відділу протокольного забезпечення представницьких заходів
повсякденної діяльності Управління Протоколу, Міністерство оборони України
ORCID ID: 0000-0002-5458-8976

Л. М. Родченко,
д. держ. упр., професор, керівник експертної групи політики військових зв'язків з
громадськістю Директорату інформаційної політики у сфері оборони та стратегічних
комунікацій, Міністерство оборони України
ORCID ID: 0000-0002-2141-4742

І. Ю. Родченко,
к. держ. упр., головний державний інспектор Координаційно-моніторингової митниці,
Державна митна служба України
ORCID ID: 0000-0001-7086-1015

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.19.51

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У ВОЄННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

O. Usachenko,
PhD in Public Administration, Senior Officer of the Protocol Support Department for Representative
Activities of Everyday Activities of the Protocol Department, Ministry of Defense of Ukraine
L. Rodchenko,
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Head of the Expert Group on Military Public
Relations Policy of the Directorate of Information Policy in the Field of Defense
and Strategic Communications, Ministry of Defense of Ukraine
I. Rodchenko,
PhD in Public Administration, Chief State Inspector of the Coordination and Monitoring Customs, State Customs
Service of Ukraine

PECULIARITIES OF ECONOMIC RELATIONS IN THE MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX

**Проведене дослідження категоріального апарату, що стосується економічних відносин у воєн-
но-промисловому комплексі, а саме: "військова доктрина", "військова історія", "військова міць",
"військова наука", "воєнно-промисловий комплекс", "воєнно-промисловий потенціал".**

**Встановлено, що метою економічної безпеки має бути все-таки не утримання економіки
від падіння, а зростання, не протидія її ослаблення, а сприяння її посиленню. Завдання безпе-
ки визначаються системою поглядів на забезпечення стійкості задоволення потреб з викорис-
танням доступних (обґрунтованих) засобів і методів захисту (охорони) від внутрішніх і зовнішніх
загроз (посягань) як сукупності факторів і умов, що створюють небезпеку нормальному (що
веде до порушень) у функціонуванні господарюючих суб'єктів у досягненні поставлених цілей і
завдань, економічних інтересів суспільства.**

**Доведено, що необхідний рівень обороноздатності України не може бути досягнутий без кар-
динального вдосконалення механізму економічного забезпечення воєнної організації держа-
ви. Необхідним є комплекс соціально-політичних, економічних, організаційних і власне військо-
вих заходів та заходів, що забезпечують якісне перетворення всієї військової організації Ук-
раїни відповідно до сучасних вимог.**

**Запропоновано удосконалити систему кадрової підготовки військових фахівців і провести
модернізацію матеріально-технічної бази навчальних закладів, які їх готують. В якості одного з
першочергових завдань реформи виділяється оптимізація військових витрат. Запропоновано**

ряд заходів державного регулювання розвитку воєнно-промислового комплексу. Об'єктивна особливість сучасного етапу становлення продуктивних сил полягає в тому, щоб наука і технологія перетворилися в один з основних генераторів розвитку національної економіки.

Встановлено, що в умовах гострої конкуренції — як на світовому, так і на внутрішньому ринках — успіх справи залежить від динамізму і гнучкості, здатності до швидких змін і адаптації до мінливих умов попиту на товари, послуги. В Україні кінцевий результат втілення її технологічних можливостей визначатимуть одночасно, як наявні сировинні та фінансові ресурси, так і (на це потрібно звернути особливу увагу) управлінські вміння та навички в пов'язанні засобів, предметів праці, технології загалом, а також технологічних процесів — з економікою і організацією виробництва. Від цього залежить безпосередньо і створення нововведень. Останні повинні бути одночасно не тільки технічні, але і технологічні, економічні, піддаватися організаційному впливу.

A study of the categorical apparatus relating to economic relations in the military-industrial complex, namely: "military doctrine", "military history", "military power", "military science", "military-industrial complex", "military-industrial potential".

It is established that the goal of economic security should not be to keep the economy from falling, but to grow, not to counteract its weakening, but to promote its strengthening. Security objectives are determined by a system of views on ensuring the sustainability of needs using available (reasonable) means and methods of protection (protection) from internal and external threats (encroachments) as a set of factors and conditions that create danger to normal (leading to violations) in the functioning of economic subjects in achieving the goals and objectives, economic interests of society.

It is proved that the necessary level of defense capability of Ukraine cannot be achieved without a radical improvement of the mechanism of economic support of the military organization of the state. It is necessary to have a set of socio-political, economic, organizational and actually military measures and measures that ensure the quality transformation of the entire military organization of Ukraine in accordance with modern requirements.

It is proposed to improve the system of personnel training of military specialists and to modernize the material and technical base of educational institutions that train them. One of the priorities of the reform is the optimization of military spending. A number of measures of state regulation of the development of the military-industrial complex are proposed. The objective feature of the current stage of formation of productive forces is that science and technology have become one of the main generators of the national economy.

It is established that in conditions of fierce competition — both in the world and in domestic markets — the success of the case depends on dynamism and flexibility, the ability to change quickly and adapt to changing conditions of demand for goods and services. In Ukraine, the end result of the implementation of its technological capabilities will determine both the available raw materials and financial resources, and (special attention should be paid to this) managerial skills in linking tools, objects of work, technology in general, and technological processes — with the economy and organization of production. The creation of innovations directly depends on it. The latter must be at the same time not only technical, but also technological, economic, subject to organizational influence.

*Ключові слова: державне регулювання, економічні відносини, воєнно-промисловий комплекс, конкуренція.
Key words: state regulation, economic relations, military-industrial complex, competition.*

ВСТУП

В умовах ринкових перетворень, що відбуваються у нашій країні, в найбільш складній ситуації опинилися державні підприємства оборонного комплексу, специфікою яких є поєднання в своїй місії задоволення запитів держави, а також запитів зовнішнього середовища в умовах ринку. В умовах ринкової економіки ці інтереси не входять у протиріччя, будучи забезпечені

відповідними ресурсами. Держава, будучи власником підприємства, або фінансує його, або виступає в якості одного з суб'єктів зовнішнього середовища, яке споживає продукцію підприємства на ринкових умовах. У нашій країні ці дві мети діяльності держпідприємств вступають у конфлікт у силу обмеженості можливостей держави забезпечувати свої запити необхідними ресурсами.

З іншого боку, суб'єкти управління держави, змушені вирішувати проблеми забезпечення необхідного рівня обороноздатності країни в умовах обмеженості бюджетних коштів, не можуть розраховувати на ефективну діяльність підприємств державного сектора, переважаних зобов'язаннями і тиском зовнішнього середовища. Сучасні державні підприємства, як правило, не в змозі вирішувати стратегічні завдання і ефективно обслуговувати як свої інтереси, так і інтереси свого власника, держави. Вони радше орієнтовані на виживання і намагаються забезпечити продовження своєї діяльності у вкрай нестабільних умовах.

Ситуація ускладнюється моральним і фізичним старінням основних виробничих фондів, низькою продуктивністю праці, падінням рівня кваліфікації робочої сили, відсутністю власних інвестиційних ресурсів і іншими негативними факторами, що ускладнюють активні дії держпідприємств по реалізації власної стратегії розвитку. Відповідно до вимог ринкової економіки необхідна серйозна корекція позиції держави по відношенню до держпідприємств, особливо до підприємств оборонного комплексу, що мають особливу специфіку.

Однак увага держави до проблем держпідприємств є необхідною, але не достатньою умовою для їх ефективного функціонування. Сукупність проблем може бути вирішена тільки при побудові раціональної, адекватної та ефективної системи управління на рівні кожного суб'єкта господарювання, що відповідає балансу економічних інтересів у цій сфері.

Ступінь розробленості проблеми. В економічній літературі розглядаються загальні і приватні аспекти організаційного розвитку господарюючого суб'єкта. Однак у них, як правило, не враховується українська специфіка і залишаються невирішеними багато теоретичних та прикладних питань. Практично не досліджено проблему регулювання економічних відносин з метою досягнення балансу економічних інтересів оборонного комплексу.

Основою для розгляду економічних відносин у воєнно-промисловому комплексі з'явилися роботи зарубіжних науковців у цій галузі: Абен Ж., Альбрехт У., Вльф Г., Гамільтон Я., Гьюлик Л., Друкер П., Девіс С., Лайкерт Р., Локк П., Лорш Дж., Лоуренс П., Саймон П., Хуффшміт Й. та інших, а також вітчизняних: Акімова Л.М., Богданович В.Ю., Кушнір В.О., Міфтахов Б.Г., Романченко І.С., Свіда І.Ю., Сиротенко А.М.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є вивчення особливостей економічних відносин підприємств воєнно-промислового комплексу України в ринковий період у процесі досягнення балансу економічних інтересів в даній сфері.

РЕЗУЛЬТАТИ

Виявлення основних елементів категоріального апарату економічної науки дозволяє розкрити логіку її розвитку, закономірного перетворення. Така категорія включає поняття: Військова доктрина — система поглядів і положень, що встановлює напрямки військового будівництва, заснованого на рівні розвитку продуктивних сил [1]. Військова історія — вивчає війни і збройні сили, розвиток військового мистецтва, військо-

вої думки. Військова міць — сукупність всіх матеріальних і духовних сил держави, її здатність мобілізувати ці сили для досягнення цілей війни або інших завдань. Військова наука — система знань про підготовку і ведення війни. Військова наука включає: теорія військового мистецтва, теорія будівництва збройних сил, теорія військової економіки і тилу збройних сил, теорія військового навчання і виховання. Військове мистецтво включає стратегію, оперативне мистецтво і тактику [2]. Воєнно-промисловий комплекс — це сформоване специфічне об'єднання виробників військової продукції, державних органів влади, ідеологічного апарату, створене для мобілізації виробничих сил на потреби оборони держави [3]. Воєнно-промисловий потенціал — це матеріальні, виробничі, транспортні, науково-технічні, фінансові можливості, які можуть бути використані для оборони держави. Відтворення у воєнно-промисловому комплексі включає відтворення зброї і бойової техніки, робочої сили і виробничих відносин. Воєнно-промисловий комплекс являє собою компонент економіки України. Він включає органи державного управління і влади, промислові підприємства і наукові організації, що займаються оборонними дослідженнями і створенням озброєння і військової техніки [4].

Вивчення літератури з питань процесу відтворення зброї і військової техніки дозволяє зробити висновок про те, що це поняття — складна категорія, що представляє собою синтез дослідних напрямків в рамках ряду наук, зокрема, економіки, юриспруденції, філософії та політології. Воєнно-промисловий комплекс (ВПК) України — це система підприємств, які виробляють бойову техніку, озброєння і боєприпаси. Як синоніми ВПК використовуються також терміни "військова промисловість" і "оборонна промисловість". До складу ВПК входять: науково-дослідні організації (їх завдання теоретичні розробки); конструкторські бюро (КБ), що створюють прототипи (дослідні зразки) зброї / випробувальні лабораторії і полігони, де відбувається, по-перше, "доведення" дослідних зразків у реальних умовах, а по-друге, випробування зброї, тільки що вийшов з заводських стін; виробничі підприємства, де здійснюється масовий випуск зброї.

Узагалі, метою економічної безпеки має бути все-таки не утримання економіки від падіння, а зростання, не протидія її ослаблення, а сприяння її посиленню.

У процесі господарської діяльності складаються певні форми взаємодії між виробниками, споживачами, посередниками або розпорядниками життєво необхідних благ і послуг. При цьому формуються механізми господарювання, способи і методи яких забезпечують пропозиції і попит, рух ресурсів і задоволення потреб. Кожна ланка цього механізму, будучи динамічним елементом системи, піддається впливу різного роду впливів політичних, психологічних, екологічних, технологічних, інформаційних, силових, здатних приносити шкоду, створювати ситуацію небезпеки, загрози економічним інтересам.

Протидії їх впливу за видами діяльності розрізняються. Тому завдання безпеки визначаються системою поглядів на забезпечення стійкості задоволення потреб з використанням доступних (обґрунтованих) засобів і методів захисту (охорони) від внутрішніх і зовнішніх

загроз (посягань) як сукупності факторів і умов, що створюють небезпеку нормальному (що веде до порушень) у функціонуванні господарюючих суб'єктів в досягненні поставлених цілей і завдань, економічних інтересів суспільства.

Виходячи з визнання економічної шкоди, можна говорити про три стани господарської системи: вразливість — сприйнятливість, реакція на впливи ззовні і супроводжуючі їх порушення; дестабілізація — порушення процесів позитивного розвитку; живучість — здатність зберігати (відновлювати втрачені) функції.

Необхідний рівень обороноздатності України не може бути досягнутий без кардинального вдосконалення механізму економічного забезпечення воєнної організації держави. Необхідним є комплекс соціально-політичних, економічних, організаційних і власне військових заходів та заходів, що забезпечують якісне перетворення всієї військової організації України відповідно до сучасних вимог.

Ми пропонуємо також удосконалити систему кадрової підготовки військових фахівців і провести модернізацію матеріально-технічної бази навчальних закладів, які їх готують. В якості одного з першочергових завдань реформи виділяється оптимізація військових витрат. Зокрема, пропонується ряд заходів державного регулювання розвитку ВПК. Об'єктивна особливість сучасного етапу становлення продуктивних сил полягає в тому, щоб наука і технологія перетворилися в один з основних генераторів розвитку національної економіки.

В умовах гострої конкуренції — як на світовому, так і на внутрішньому ринках — успіх справи залежить від динамізму і гнучкості, здатності до швидких змін і адаптації до мінливих умов попиту на товари, послуги. В Україні кінцевий результат втілення її технологічних можливостей визначатимуть одночасно, як наявні сировинні та фінансові ресурси, так і (на це потрібно звернути особливу увагу) управлінські вміння та навички в пов'язанні засобів, предметів праці, технології загалом, а також технологічних процесів — з економікою і організацією виробництва. Від цього залежить безпосередньо і створення нововведень. Останні повинні бути одночасно не тільки технічні, але і технологічні, економічні, піддаватися організаційному впливу.

Технологія взагалі, на думку Богданович В.Ю., Романченко І.С., Свида І.Ю., Сиротенко А.М. [2] — це сукупність і послідовність методів (методів, прийомів) створення продукції (іноді — виконання окремих видів робіт). Більш повне і прийнятне визначення для аналізу конкретної технології в галузях матеріального виробництва (з деякими обов'язковими умовами) названі вище автори представляють як сукупність і послідовність методів (методів, прийомів) з'єднання засобів і предметів праці і (або) можливих шляхів використання певних знарядь (іноді засобів) або предметів праці в процесі виготовлення продукції (іноді при виконанні тільки окремих видів робіт). Кожен окремий спосіб (метод, прийом), застосовуваний для послідовного з'єднання в рамках виробничої операції певних машин, сировини разом в умовах видобутку, обробки, переробки, транспортування, складування, зберігання продукту (або його частин) з метою виготовлення певної, фіксованої, конкретної

продукції (частіше — при виконанні окремих видів робіт) називається технологічним процесом.

Всі ці визначення цілком прийнятні для промисловості. Для неї та інших галузей неодмінним засобом виробництва є інформація, яка необхідна як умова роботи сучасної системи машин і обладнання. Підкреслимо, призначення технологічного процесу полягає в тому, щоб виготовити певну за формою, до того ж фіксовану за якістю і цілком конкретну за характеристиками продукцію. В такому випадку основний результат у відведеній для технологічного процесу час — це не стільки кількість (про нього, зрозуміло, не варто забувати), скільки якість, тобто відношення розкиду отриманих характеристик до діапазону стандартного допуску. Для виживання і зростання потрібен такий тип управління, який вже не буде командно-контрольним, але ще не може бути по-справжньому ринковим.

Дійсно, по-перше, повинен бути здійснений сам перехід від однієї економічної системи до іншої, а по-друге, не можуть не бути внесені зміни в сам процес управління. Співвідношення двох її полюсів диктує необхідність розробки і реалізації нововведень або відмова від таких. Особливе значення тут мають заходи централізованої індустріальної, структурної політики, які покликані збільшувати внутрішній інвестиційний потенціал підприємств. Останні, ґрунтуючись на процесах управління, повинні перейти до нової структури діяльності і модернізувати виробничий апарат. Все назване може стати реальністю, якщо вдасться створити і підтримувати ефективну систему трудової мотивації в колективах.

Для підприємств ВПК завдання полягає в тому, щоб перевести розвиток технологічних систем в таку площину, де темпи зростання і порівняльні переваги будуть визначатися не стільки в залежності від наявності сировини і фінансових коштів, скільки від уміння використовувати управлінський і організаційний досвід. У структурі підприємства кожна технологічна система, на наш погляд, повинна знайти свій баланс, який базується на специфіці соціальних, економічних і культурних цінностей. Але зробити це слід з великою проникливістю і високим рівнем передбачення. В інтегрованому технологічному комплексі формується економічна політика зростання, що представляє собою комбінацію шансів і ризиків. Для прийняття управлінських рішень щодо перспективних шляхів розвитку в майбутньому необхідно: вникнути в зміст мінливих комплексів зв'язків між елементами; встановити релевантність цих комбінацій і дати відносну оцінку становища на ринку; звузати поле невизначеності з урахуванням власних можливостей і прийнятих обмежень.

В економічній політиці знаходять відображення зовнішні економічні зв'язки технологічної системи з ринками (купівлі, збуту, фінансування), на яких і відбувається утворення ціни готового продукту. На нашу думку, саме останню обставину українські розробники і виробники не беруть до уваги. Найчастіше їх займає продукція сама по собі (конструкція і пристрій), але не те, як користувачі можуть її застосувати. Отже, нескінченно вдосконалюється те, що здається недостатньо хорошим. Таким чином, по суті, покупцям пропонується чуда сучасної технології, в той час як їм важли-

во мати можливість ефективно використовувати своє придбання. Відповідно, не знаючи споживача і його реальні потреби, виробник сам собі створює економічні проблеми, які потім доведеться вирішувати. Підкреслимо, якість закладає базу економічних результатів діяльності.

ВИСНОВКИ

Багато робіт написано про необхідність економічного підходу до зіставлення споживчої вартості і вартості товару, тобто співвідношенням "якість / ціна" [3, 4]. У цьому не є винятком і наукомістка продукція. По відношенню до неї в принципі неправомірне питання: скільки вона коштує? Правильний інший — яка її цінність для задоволення споживача? Або за який термін окупаються вкладення на неї? Підкреслимо, що споживачі наукомісткої продукції по суті надходять як інвестори, а тому їм слід розглядати придбання, керуючись суто економічними міркуваннями: краще мати мінімум за ціною споживання, ніж за ціною виробництва, тобто порівнювати витрачаються кошти за критеріями оцінки ефективності інвестицій. Тут потрібно відома ломка, перше, усталених уявлень про якість продукції з боку споживача, і, по-друге, про обсяги продажів різних мінових вартостей з боку виробника.

Література:

1. Кушнір В.О. Структурно-організаційна модель державного управління за напрямком стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України. Інвестиції, практика, досвід. 2021. № 7. С. 44—48. URL: <http://www.investplan.com.ua/?n=7&y=2021>
2. Богданович В.Ю., Романченко І.С., Свида І.Ю., Сиротенко А.М. Методологія комплексного використання військових і невійськових сил та засобів сектору безпеки і оборони для протидії загрозам воєнній безпеці України. Національний університет оборони України ім. Івана Черняхівського. Київ, 2020. 387 с.
3. Міфтахов Б.Г. Трансформація пріоритетів безпекової політики ФРН в умовах нових викликів та загроз / Міжнародні відносини серія "політичні науки". № 9. 2015. С. 7. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2765
4. Акімова Л.М. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки. Державне управління: удосконалення та розвиток. Електронне наукове фахове видання. 2015. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1210>

References:

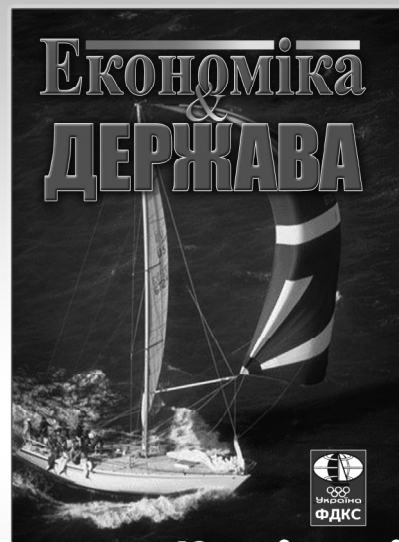
1. Kushnir, V. (2021), "Structural-organizational model of public administration in the direction of strategic communications in the security and defense sector of Ukraine", Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 7, pp. 44—48, available at: <http://www.investplan.com.ua/?n=7&y=2021> (Accessed 14 June 2021).
2. Bohdanovych, V.Yu. Romanchenko, I.S. Svyda, I.Yu. and Syrotenko, A.M. (2020), Metodolohiia kompleksnoho vykorystannia vijs'kovykh i nevijs'kovykh syl ta zasobiv sektoru bezpeky i oborony dlia protydii zahrozam voiennij bezpetsi Ukrainy [Methodology of integrated use of military and non-military forces and means of the security

and defense sector to counter threats to the military security of Ukraine], Natsional'nyj universytet oborony Ukrainy im. Ivana Cherniakhovsk'oho, Kyiv, Ukraine.

3. Miftakhov, B.H. (2015), "Transformation of the priorities of the German security policy in the face of new challenges and threats", Mizhnarodni vidnosyny seriia "politychni nauky", vol. 9, p. 7, available at: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2765 (Accessed 4 June 2020).

4. Akimova, L.M. (2015), "Theoretical Foundations of Public Administration for the Development of National Security", Public administration: improvement and development: an electronic scientific specialized publication, [Online], vol. 5, available at: <http://www.dy-nayka.com.ua/?op=1&z=1210> (Accessed 21 June 2018).
Стаття надійшла до редакції 13.09.2021 р.

Науково-практичний журнал «ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

**наукове фахове видання України
З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ**

(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643

Спеціальності — **051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.**

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73